

Kuopion katoava kasvimaailma

Pertti Renvall, Reino Fagerstén, Jorma Knuutinen & Outi Vainio

sivut 12-13

Uhanalaisuuden syyt

Kuopion luonnontieteellisen museon julkaisuja 6

UHANALAISUUDEN SYYT

Ihmisen toimet köyhdyttävät luontoa

Ihmisellä on aina ollut voimakas vaikutus ympäröivään luontoon. Metsänhoito ja maanviljely ovat rajuimpia esimerkkejä ihmisen luontoa köyhdyttävistä toimista, joissa koko ekosysteemin rakennetta on aktiivisesti muokattu ihmisen haluamaan suuntaan. Viljavimmat maat ja rehevimmat metsät raivattiin Suomessakin jo satoja vuosia sitten pelloiksi. Samalla moni meillä jo luonnostaan harvinainen kasvi, eläin ja sieni menetti kasvupaikkansa ja elinympäristönsä. Saattoipa jokin eteläinen lehtolaji hävitä jo tuolloin kokonaan maastamme. Rakentaminen muuttaa nopeasti ja usein peruuttamattomasti luontoa. Teollisuus, liikenne, maatalous ja asutus saastuttavat ilmaa, vesistöjä ja maaperää. Saastumisen aiheuttamat ympäristövaikutukset ja ekologiset muutokset ilmenevät usein vasta vuosien tai vuosikymmenten kuluttua. Ravintoverkkoja yksipuolistaen sekin köyhdyttää luontoa lopulta myös lajistollisesti.

Ihminen tuo mukanaan, tahtoen tai tahtomattaan, alkuperäiselle luonnolle vieraita eliölajeja. Varsinkin valtamerten eristäytyneillä saarilla seuraukset ovat olleet alkuperäisen luonnon kannalta surullisia. Myös kulttuuriympäristöissä, kuten kaupungeissa, teollisuusalueilla, viljelymailla ja niiden läheisyydessä sekä liikenneväylien varsilla ihmisen levittämät tulokkaat voivat olla alkuperäistä lajeja vahvempia ja saattavat siten syrjäyttää ne ainakin paikallisesti lajin välisessä kilpailussa. Vaikka ihmistoiminnan seurauksena tietyt kasvit, eläimet ja jopa sienet usein runsastuvatkin, samalla liian monen alkuperäisen lajin elinedellytykset voivat huonontua ratkaisevasti.

Pohjois-Savon metsät ja suot ovat talouskäytössä

Tehometsänhoito on merkittävin Suomen luonnon lajistolliseen köyhtymiseen vaikuttava tekijä. Metsien uudistamis- ja hoitotoimet ja niistä johtuva metsien rakenteellinen muuttuminen (puulajisuhteiden ja metsien ikärakenteen muutokset, lahoppuun vähentyminen) on ensisijainen uhanalaisuuden syy 37 prosentille uhanalaisista eliölajeista. Varsinkin lahoppuun monimuotoisuudesta riippuvaiset lajit kuten puun luonnollista lahoamista ylläpitävät käävät ja monet hyönteisryhmät kärsivät metsänhoidosta. Pitkään jatkuneet hakkuut ja aikanaan myös kaskenpoltto ovat hävittäneet luonnontilaiset metsät Pohjois-Savostakin miltei tyystin. Jäljelle jääneet luonnonmetsän kaltaiset vanhan metsän sirpaleet ovat pienialaisia ja sijaitsevat monien harvinaisten metsäkasvien, eläinten ja sienten tulevaisuuden kannalta usein aivan liian kaukana toisistaan.

Viime vuosikymmeninä moni vaateliäs suokasvi on paikallisesti hävinnyt tai taantunut soiden ojituksen seurauksena. Pohjois-Savon alkuperäisestä suoluonnosta suurin osa on tuhottu tai ainakin voimakkaasti muutettu ojitamalla. Koko maakunnan suoalasta oli vuonna 1998 ojitettu 80 prosenttia (Metsäntutkimuslaitoksen vuosikirja 1998). Kuopion suoalasta on ojitettu peräti 89 prosenttia (Leino 1989), ja kokonaan luonnontilaisia laajempia soita kaupungin alueella ei enää ole lainkaan. Hirvilahden Köttikorpi ja Hiltulanlahden Soidinsuo lienevät lähimpänä luonnontilaa, vaikka nekin ovat laiteiltaan ojitettuja.

Perinnemaisema katosi ja kulttuurikasvisto yksipuolistui Kuopiossakin

Tässä kirjassa käsiteltävien kasvilajien vähenemisen perussyyt liittyvät monella tavalla ihmisen aktiivisiin toimiin lajien kasvupaikoilla. Rakentamisen eri muodot, soranotto, kaivostoiminta, tehometsänhoito, soiden ojittaminen, vesistöjen saastuminen ja säännöstely sekä maaston kuluminen ovat uhkia myös Kuopion metsien, kallioiden, soiden ja vesien kasviston monimuotoisuudelle. Kuitenkin, niin Kuopiossa kuin valtakunnallisestikin merkittävin kasvien uhanalaisuuden syy on luonteeltaan välillisempi.

Valtakunnallisesti uhanalaisista putkilokasveista joka neljäs laji (Ryttäri & Kettunen 1997, Rassi ym. 2001) menestyy Suomessa lähes yksinomaan kulttuuriympäristöissä. Näistä lähes kaikki ovat ns. vanhan maatalouskulttuurin kiinteitä seuralaisia ja valtaosa on tulokkaita eli tavalla tai toisella ihmisen toimista aikaan hyötyneitä lajeja. Maatalouskulttuurin monet muutokset, kuten perinteisen karjatalouden ja siihen liittyvän laidunnuksen ja niiton loppuminen, niitty- ja hakamaiden sulkeutuminen, ahojen metsittyminen sekä viljelytapojen muutokset ovatkin ensisijainen uhanalaisuuden syy noin kolmannekselle uhanalaisista kasvilajeista. Tehomaatalous ja monet siihen liittyvät tekniset muutokset ovat olennaisesti heikentäneet kymmenien maaseutuasutuksen piirissä ja puolikulttuuriympäristöissä viihtyvien lajien elinehtoja. Varsinkin perinteiset keto- ja niittylajit ovat rajusti vähentyneet.

Myös monet muut kulttuuriympäristöjen viime vuosikymmenten muutokset ovat yksipuolistaneet kasvistoamme. Rakentaminen, uudet tielinjaukset, vanhojen teiden leventäminen sekä teiden ja pihojen asfaltointi ovat jättäneet alleen monia lajistoltaan rikkaita kasvupaikkoja. Maaseudun autioituminen, pientareiden koneniitto, puistojen saneeraukset, nurmikenttien perustaminen ja Kuopiossa myös keskustan piha- ja puutarhakulttuurin rajut muutokset 1950-luvulta 1990-luvulle ovat vähitellen koituneet monen aiemmin yleisenkin kasvin osapopulaation tuhoksi.

Nykyisin moni kulttuuri- ja puolikulttuurikasvupaikoilla menestyvä kasvi on uustulokas. Tällainen menestyjälaji on yleensä nopeakasvuinen ja tehokkaasti

leviävä. Usein se myös kestää hyvin kulutusta tai sietää keskimääräistä paremmin varjostusta. Tulokas voi olla monella tavalla harmillinen kuten viimeaikainen keskustelu lupiin, jättipalsamin ja jättiputkien torjumisesta osoittaa. Lajien runsaussuhteiden muutokset eivät juuri koskaan olekaan yksisuuntaisia. Keto- ja niittykasvienkin taantumisen ”viimeinen naula arkkuun” on yleensä se, että niiden on laidunnuksen tai niiton loputtua väistytävä aggressiivisempien, varjostusta paremmin sietävien lajien tieltä.

